

EL TEMPS

Els amos de l'Hotel Martin van tenir interès a oferir al seu àlbum la imatge del festeig, i el peu de foto diu que l'espessor de la Font de Ficanys és el raconet del món més idoni per a conjuar "el verb dels verbs".

L'estiueig, un capítol inèdit de la Renaixença

És un capítol inèdit de la història de la Renaixença que arriba fins als anys del Modernisme, el primer estiueig, els dels balnearis i les aigües de les fonts miraculoses, iniciat a final del segle XIX. Ho demostra el setmanari 'L'Estiuada' (1908-1914), literari i clarament nacionalista. És la revista exclusivament dirigida a la colònia d'estiuejants de més llarga durada que ha existit mai a Catalunya, proporcionada a la importància que va tenir Sant Hilari Sacalm, la capital de les Guillerries, el centre de vacances preferit per la societat benestant catalana, durant els darrers anys del segle XIX i les primeres dècades del segle XX.

L'estiueig nacionalista

Els historiadors s'han oblidat que l'estiueig forma part de la història del redreçament cultural, polític i lingüístic català. L'estiueig, com demostra el cas de Sant Hilari Sacalm, a la Selva, va ser nacionalista.

L'any 1932, el periodista Josep Maria Planes recordava a les pàgines de *Mirador* que trenta anys enrere l'estiueig era bàsicament el d'anar a prendre les aigües i que proporcionava, barrejat amb l'excursionisme, resultats d'un "catalanisme delirant": els balnearis eren plens de capellans i catalanistes que llegien uns números de *La Veu* endarrerits de quatre dies i els fills d'aquells senyors de barba negra i de gorra japonesa tornaven de la muntanya cantant "Els Segadors".

Ho comenta ara Marc Soler al pròleg del llibre de Quaderns Crema *L'estiueig. Com fèiem vacances entre 1929 i 1935*, una antologia dels reportatges periodístics que *Mirador* va dedicar a l'estiueig ja multitudinari i interclassista, popularitzat entre àmplies capes de la població durant la dècada dels 30.

El que Planes sabia i ara ens és recordat és un capítol inèdit de la història del catalanisme i, més específicament, de la Renaixença, perquè l'estiueig, fins i tot sense necessitat de l'excursionisme, va estendre el moviment per racons del país on no havia arribat encara, és a dir, la muntanya. A molts llocs hi va portar per primera vegada els Jocs Florals, per exemple, a més de promoure els estudis locals, l'edició de llibres, el teatre, biblioteques, el conreu literari de la llengua catalana i els centres de sociabilitat, com ara els casinos.

I allò que Planes desconeixia i els historiadors de la Renaixença i del catalanisme no s'han preocupat d'estudiar a fons –ni els historiadors de

la premsa de l'època– és que aquells capellans i catalanistes no llegien només *La Veu*, sinó revistes locals, també catalanistes, tant en el sentit cultural com en el polític, adreçades específicament a ells i, en molts casos, nascudes gràcies a ells, com és *L'Estiuada*, la de més llarga durada.

Sant Hilari Sacalm. La revista apareix el 1908 a Sant Hilari Sacalm, petita població muntanyenca de la Selva, just a la frontera amb Osona, que llavors tenia uns 2.500 habitants.

En aquells moments, i amb molta diferència, és el poble d'estiueig preferit majoritàriament per la burgesia catalana, ja des de final del segle XIX, i ho serà fins a la guerra civil. És el Sant Hilari de les aigües medicinals, les més famoses del país.

Tot això avui és molt poc conegut, perquè la capital de les Guillerries, a diferència de centres d'estiueig similars –com Puigcerdà o Camprodon– i de poblacions amb balnearis d'aigües termals –com ara Caldes de Malavella i Caldes de Montbui–, ha deixat de ser un lloc d'estiueig.

A banda les torres que s'hi van fer, la població va arribar a tenir vint hotels, dels quals en queda només un, i no és pas dels millors que hi havia. A més, moltes de les cases particulars es van convertir en dispeses per a poder acollir l'allau de turistes.

Hom ja no pensa en Sant Hilari com tenim presents els noms de la Garriga, Puigcerdà, Ribes de Freser, Viladrau o Camprodon, per a parlar de poblacions de l'interior. Per exemple, el lli-

El bisbe de Vic Josep Morgades, un dels pares de la Renaixença, amb els estadants de

bre *L'estiueig a Catalunya 1900-1950* (1995), d'Edicions 62, amb fotografies de Xavier Miserachs i un text de Glòria Soler, no va poder fer justícia a Sant Hilari, perquè ni l'editorial ni la redactora no hi van pensar: el llibre només l'esmenta per les aigües, i de passada: no hi dedica cap més atenció.

l'Hotel Martin, l'any 1899, l'estiu que va ser nomenat bisbe de Barcelona i, a Sant Hilari mateix, va "perdonar" mossèn Cinto. Imatge de l'àlbum de l'hotel.

La burgesia més benestant va deixar d'anar a prendre les aigües i a passar l'estiu a Sant Hilari a partir de la postguerra. La decadència va començar quan els amos del millor establiment, el magnífic Hotel Martin –sense accent, és nom francès– de la font Picant, amb 250 llits i sales espaioses –capella

inclosa–, no es van veure amb cor de reobrir-lo després de la guerra.

Fantasmagòric. Confiscat el 1936, l'hotel havia resultat molt malmès pels darrers militars republicans que s'hi hostatjaren, i va restar tancat per sempre més. Majestuós i fantasmagòric,

resisteix, immutable, el pas de les dècades, testimoni, com se sol dir, d'un gloriós passat.

La decadència turística va accentuar-se a la postguerra amb la industrialització del poble. Molts baixos es van convertir en torneries que manufacturaven els més variats objectes de

La botiga La Modernista, de Josep Ximeno Planas, l'any 1920. Apareix al llibre *Sant Hilari Sacalm*. Imatges de la primera meitat de segle (2001).

fusta d'artesanía, aquells de la fusta cremada, tant en voga els anys 60 i posteriors.

Més de trenta obradors donaven feina a uns 500 obrers, constatava Salvador Ginesta el 1972 (*La comarca de la Selva*). Ara això ha desaparegut i la principal indústria del poble, la que dona feina a més treballadors, és l'embotelladora de Font Vella, a més de l'explotació forestal dels avets de Nadal.

'L'Estiuada'. El setmanari *L'Estiuada* es va publicar els estius de set anys, entre el 1908 i el 1914, i va imprimir 82 números.

Ara podem llegir-lo des de casa gràcies al portal Arca de la Biblioteca de Catalunya, que l'ha digitalitzat, pàgina a pàgina. Tot i ser una publicació local, els bibliotecaris de la casa n'han detectat la importància, pel contingut i pels articulistes.

Quan l'historiador Joaquim M. Puigvert, professor de la Universi-

tat de Girona, va llegir —al llibre de filòleg Joan-Lluís Marfany *La cultura del catalanisme*, aparegut el 1995— que els catalanistes barcelonins exhortaven tots els catalanistes a “aprofitar l'estiuatge per difondre arreu la llavor salvadora”, va veure que la consigna havia trobat en *L'Estiuada* una magnífica cristallització. I així ho va manifestar en un article sobre les colònies d'estiuajants de la Selva publicat a la *Revista de Girona*, el 2002, i ho repeteix ara, en un apartat breu, a la monumental obra col·lectiva *Història de la Selva* (Diputació de Girona, 2011).

En efecte, la cristallització es fa patent des del primer número i es manté, intensificada a partir del 1909, fins al darrer. El 1909, el setmanari, que s'havia presentat com a “periòdic d'informació comarcal”, passa a anomenar-se “periòdic nacionalista”, i al cap d'uns quants anys s'adhereix a la Unió Catalanista.

La Renaixença. Al primer número, datat el 26 de juny del 1908, just després de la nota de salutació al lector de la portada, apareix, a la segona pàgina, un editorial titulat “Credo patriòtic”, plenament amarat de l'esperit de la Renaixença, tant la cultural com la política, però ben actualitzat: ja no és regionalista, ja és clarament nacionalista.

“En bona hora —comença el text— Catalunya ha obert de bat a bat les seves portes a aires renovadors, a les belles activitats humanes, però té per ideal primordial, més noble, la seva redempció total, el conqueriment del seu dret com a entitat viva i natural. Perquè sols amb una existència autònoma podrà enfortir la seva vida a plena llum mundial, figurant en el concert harmònic de la civilització verdadera.”

El director. El redactor anònim era, sens dubte, el fundador i director de la revista, Josep Ximeno Planas

(Barcelona, 1865 - Sant Hilari Sacalm, 1926), un destacat periodista teatral barcelonès, i modest autor teatral, fundador de *Lo Teatro Regional*, que s'havia establert a Sant Hilari després de ser desterrat de Barcelona, quan va ser condemnat per injúries.

Ximeno Planas havia descobert el plagi d'un autor teatral, cosa ben provada, però el to de la denúncia va ser considerat injuriós pel plagiari, Anton Ferrer i Codina, que el va portar als tribunals, amb èxit (vegeu el complement).

Ximeno Planas va obrir-hi una botiga de records, joguines i postals, al cap d'un temps batejada amb el nom de La Modernista, però la gent la coneixia per can

El setmanari 'L'Estiuada' es va publicar els estius de set anys, entre el 1908 i el 1914, i va imprimir 82 números. Ara podem llegir-lo de casa estant, digitalitzat, gràcies al portal Arca de la Biblioteca de Catalunya

Ximeno, i convertia en postals les fotografies que feia per Sant Hilari i els voltants, un mercat molt rendible llavors, atesa la nombrosa i adinerada colònia estiuenca, Aquest mercat se l'havia de repartir amb més editors de postals, fet que dóna compte de la força econòmica de la de-

manda comercial forastera, la dels senyors, com la gent de Sant Hilari anomenava els turistes, i la dels fills i filles –i minyones– dels senyors, naturalment.

Ventosa i Calvell. Just després de la nota editorial ja apareix un dels més il·lustres articulistes-

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

EL TEMPS

Portada del primer exemplar del setmanari *L'Estiuada*, del 26 de juny del 1908, editat a Sant Hilari Sacalm. És la publicació adreçada als estiuejants de més llarga durada.

La revista *Lliroia* es publica els anys 1922 i 1923, i també va adreçada als estiuejants de Sant Hilari Sacalm.

À. T. V. — 4091 - S. HILARI SACALM
' S. Miquel Sulterra ' ó de las Formigas, (Alt. 1200 metres)
Punt culminant de Las Guillerias

Josep Ximeno Planas enlaira la senyera, l'11 de setembre del 1922, a Sant Miquel de les Formigues, el punt més alt de les Guilleries. Postal del llibre *Sant Hilari. Imatges de la primera meitat del segle.*

tes de la revista, el polític i economista Joan Ventosa i Calvell (Barcelona, 1879 - Lausana, 1959), col·laborador íntim de Francesc Cambó, fundador i secretari de la Lliga Regionalista (1903) primer director del diari *El Poble Català* (1904), regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1905) i diputat a Corts per Santa Coloma de Farners, capital de la Selva, des del 1907 al 1923.

Ventosa i Calvell es dirigeix a *L'Estiuada* bo i constatant que "Sant Hilari és un dels baluards més fermes de la causa de Catalunya", perquè "en son setí enlairat és un centre natural d'irradiació per aquestes hermoses encontres muntanyenques, de l'amor a Catalunya i de la fe en les doctrines nacionalistes".

Per a Ventosa, era tan important la relació entre estiueig i catalanisme que això li permeté de dir que el títol de la revista és bonic i expressiu perquè condensa "les fases del successiu desenrotlló del catalanisme en aquesta població".

Ho demostra: "Segurament foren els estiuejants, els que han vingut sempre a cercar en les esplèndides belleses naturals de Sant Hilari el repòs i en les seves aigües miraculoses la salut, els primers que predicaren d'una manera conseqüent i entusiasta les doctrines nacionalistes."

Aquests estiuejants "venien de les ciutats, els gran centres condensadors de cultura, oberts a tota acció renovadora, i portaven d'allí l'entusiasme

en l'ideal nom de la Renaixença catalana."

Els historiadors de la literatura diran que ja ens trobàvem en el Modernisme, però calia portar la Renaixença allà on no havia arribat encara. A més, el Modernisme és només una etiqueta estètica: els modernistes, com els noucentistes, es van mantenir fidels a l'essència de la Renaixença, encara que fos amb criteris i actituds diverses, i encara que rebutgessin la Renaixença com a moviment estètic o etapa literària.

Les ciutats. Compte: Ventosa parla de ciutats, no de Barcelona. Quan els historiadors evocuen l'excursionisme i el primer turisme, es diu, precipitadament, que el catalanisme fou un moviment barceloní en el sentit que Barcelona era el centre d'iniciatives (Marfany i Puigvert), i que la burgesia que va poder acostar-se a la muntanya va ser "especialment barcelonina" (Francesc Roca i Casanovas: *Del paradís a la nació. La muntanya a Catalunya. Segles XV-XX*, 2004).

El luxós Hotel Martin de Sant Hilari, ara tancat, era la sucursal estiuenca del mític restaurant Martin, situat davant el Teatre del Liceu de Barcelona

El 'cas Ximeno Planas', desterrat de Barcelona per haver acusat un autor teatral de plagiari

Josep Ximeno Planas, fundador de 'L'Estiuada', el setmanari adreçat als estiuejants més important que s'hagi publicat mai, va anar-se'n a viure a Sant Hilari Sacalm perquè el 1897 va ser desterrat de Barcelona, per injúries, després d'haver acusat un autor teatral de plagi, malgrat tenir raó.

El 24 de juliol del 1897, el setmanari *Lo Teatre Regional*, publicació fundada el 1892 que ressenyava amb més detall que cap altra tot el moviment teatral a Catalunya (segons *Els singulars anecdòtics*, de Plàcid Vidal), anunciava a portada un "Adéu-siau" del seu fundador i redactor, Josep Ximeno Planas.

El text era curt: "Als meus amics, als meus companys en lletres, al públic en general, a tots quants han vingut interessant-se per la sort meua i dels meus, al allunyar-me de Barcelona per a lo compliment de la sentència imposada, permeteu-me esplaï lo meu cor, enviant-vos des d'aqueixes planes lo testimoni del meu etern agraïment. Bons amics, bons companys, a reveure."

Tots els lectors, tots els barcelonins, coneixien el cas: els diaris i les revistes n'havien informat amb generositat, n'havien fet comentaris, perquè es

tractava d'un sorollós, llarg i polèmic escàndol teatral dirimit als tribunals, molt interessant, tant des del punt de vista jurídic com del literari, escàndol que va obligar els escriptors més coneguts del moment a pronunciar-s'hi i a prendre-hi partit.

El crític havia estat condemnat a viure desterrat a més de 25 quilòmetres de Barcelona, durant tres anys, sis mesos i 21 dies i, com que no tenia diners per a pagar la multa de 250 pessetes, sumada al cost del judici, hauria d'afegir-hi un dia més d'exili per cada cinc pessetes que quedés a deure després de ser subhastats els seus mobles. Les previsions apunta-

ven que tot plegat la cosa se n'aniria als cinc anys.

La revista anunciava que l'endemà, diumenge, dia 25, pujaria al tren de les 4.08 de la tarda, en direcció a ➤

Però a Sant Hilari es veu clarament que els estiuejants no venien només de Barcelona, perquè eren, en gran part, de Sabadell i de Terrassa, i també de les altres ciutats industrials. Eren, bàsicament els fabricants tèxtils i els fabricants tèxtils que tenien una presència destacada al Vallès.

Va ser tan nombrós, comparativament parlant, el grup del Vallès Occidental, que un cop l'any —ens diu Francesc Danés, filòleg nascut a Sant

Hilari— se celebrava a l'església un ofici solemne en honor "de les distingides famílies de Sabadell i Terrassa". Francesc Danés hi va fer d'escolà, els anys 50, i recorda que quan passava la safata només recollia bitllets, res de moneda.

A més, com es pot veure a la revista, no hi col·laboren només escriptors de Barcelona, sinó de Girona —la capital provincial—, de Vic —que se sentia molt seu Sant Hilari—, dels pobles del

voltant, com ara Arbúcies i Viladrau, i de Sant Hilari mateix. I estiuejants, homes i dones, amb els seus poemes i les seves proses.

Ventosa insisteix, al seu article, a parlar de ciutats, no de Barcelona. Diu que el catalanisme "comença per les ciutats i per les capes superiors", i als pobles, els primers estiuejants —és a dir, els ciutadans— es converteixen en els primers propagadors de la doctrina autonomista".

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Portada del número d'homenatge a Josep Ximeno Planas del setmanari *Lo Teatre Regional*, del 22 de maig del 1897, condemnat per injúries a viure desterrat de Barcelona durant tres anys i mig.

➤ Girona, a l'Estació de França, per a començar a complir la sentència, i que la població escollida per a domiciliar-s'hi seria Sant Celoni, a 51 quilòmetres de Barcelona. Molta gent voldria acomiadar-se'n i calia saber-ne l'hora precisa.

També deia que una comissió d'escriptors l'acompanyaria en el viatge fins a Sant Celoni i que abans de pujar al tren se li oferiria un banquet d'homenatge.

Llavors ignorava que no tornaria mai més a Barcelona, i que s'establiria no pas a Sant Celoni sinó a Sant Hilari Sacalm, on fundaria el setmanari dedicat als estiuejants –i de caire nacionalista ben abrandat– de més llarga durada que es coneix; i que quan hi morís, el 1926, tindria l'estima de tot el poble, que li dedicaria un dels carrers més importants de la vila, en agraïment a la seva generosa tasca cívica i cultural.

'La Suripanta'. Tot va començar a les pàgines de *Lo Teatro Regional*, arran d'una estrena teatral, la de l'obra *La Suripanta*, del prolífic Anton Ferrer i Codina (Barcelona, 1837-1905), representada al Teatre Romea el 12 de març del 1895.

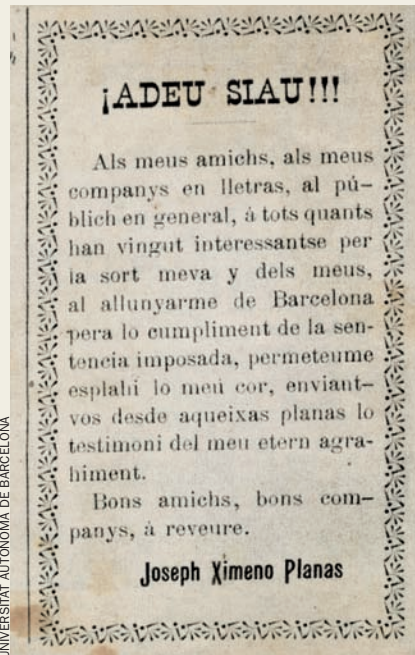
Poques setmanes després de l'estrena, Ximeno Planas hi parlava de les sospites de plagi que van sorgir a la sala de descans del teatre, el dia de l'estrena, i, a més, del rumor que l'autor havia declarat, davant d'algunes persones que ho comentaven, que donaria 5.000 pesetes al qui li demostrés que l'obra era un plagi, que no era original.

Però ara, un cop plantada a muntanya la llavor, “no serà sols la ciutat la que portarà a la muntanya les noves ànsies deslliuradores, sinó que la muntanya li retornarà”. I això gràcies a *L'Estiuada*, “unió fecunda de la ciutat i del camp”.

El nacionalisme a muntanya. És a dir, que la revista no parlarà només de qüestions específiques a la vida estiuenca, sinó que anirà destinada a acomplir una “bona i patriòtica tasca”.

A la revista del 23 de març, Ximeno Planas declarava que admetia l'oferta, a través d'un text que ocupava tota una pàgina.

Però com que no va obtenir resposta, al número següent, del 30 de març, i ja des de la portada, feia una “Pública

Joseph Ximeno Planas anuncia a la portada de *Lo Teatro Regional* del 24 de juliol del 1897 que s'ha d'allunyar de Barcelona.

declaració” en la qual afirmava que *La Suripanta* “deu sa originalitat a la producció francesa *Les Vacances du Mariage*, comèdia-vaudeville, original dels senyors Albin Valabrègue i Maurice Hennequin, estrenada a París lo 12 de febrer de 1887, en lo teatro Menu-

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Plaisirs.” I a continuació hi reportava els nombrosos “punts de contacte”, referents a l'arguments, als detalls de la trama i al diàleg, I això li feia esmerçar tres pàgines i mitja més.

A més, donava una altra dada, la versió italiana de l'obra francesa, *Il marito in campagna*, va ser representada al teatre Eldorado de Barcelona el 15 de setembre del 1892, és a dir, tres anys abans de l'estrena de *La Suripanta*.

La revista va mostrar la seva satisfacció per la descoberta al número següent, amb aquesta declaració: “Lo triomf més gran que podiem esperar, ha coronat nostre treball referent al descobriment del cèlebre furt literari teatral, clarament demostrar en lo número anterior. Las causes justes i honorades, sempre han trobat ressó en lo cor dels nobles fills d'aquesta terra.”

Per reforçar-la, recollien, de forma ben destacada, un article dedicat a la “Criminalitat del plagi”, signat per Josep Aladern, pseudònim de Cosme Vidal i Rosich, narrador, periodista i publicista. Aladern hi comentava que “aquí es plagia i es viu del plagi, i les cases editorials, els periòdics, i sobretot els teatros, porten una vida vergonyosa sots lo pes d'aqueixa càfila de vividors de la intel·ligència”.

En el número corresponent al 27 d'abril, Ximeno Planas va publicar un llarg article titulat “Nostra campanya”, amb el qual obria la revista, i aquesta vegada s'esplaiava contra Ferrer i Codina, amb la seguretat que li donava la descoberta de l'inqüestionable plagi, però també hi replicava la premsa que

I mostrarà orgullosa –diu un desconegut Carles Crehuet a l'article “El Nacionalisme a muntanya”– que Sant Hilari és un dels baluards més fermes de la causa catalana, un poble on es troba francament arrelat l'amor a Catalunya.

Però encara la joia no era completa i el setmanari ha de preguntar-se, en un article aparegut el juliol del 1911, com és que, “després de tant de temps de propaganda catalanista, encara hi ha catalans que no són catalanistes”.

“Sembla impossible però és cert. És un estigma vergonyós de Catalunya, és una màcula infamant del nostre poble”, escriu l'articulista, J. Rosacoma i Pou.

Aquest aspecte tan bàsic de la revista, el seu tarannà nacionalista, ha passat desapercbut en els qui s'han refiat només d'allò que diu de *L'Estiuada* la meritòria *Història de la Premsa Catalana* (1966) de Joan Torrent i Rafael Tasis: “Tractava de temes locals, però també publicava treballs literaris, històrics, d'agricultura, etc.”

havia fet costat a l'autor. El redactor va escriure l'article irritat pels atacs anònims que rebia des de la revista *L'Aureneta*, on col·laborava Ferrer i Codina.

L'escriptor de Sant Hilari Sacalm Anton Busquets i Punset, que col·laborava a *L'Aureneta*, va dimitir per solidaritat amb el crític de *Lo Teatro Regional*, i en desacord amb la campanya de la revista.

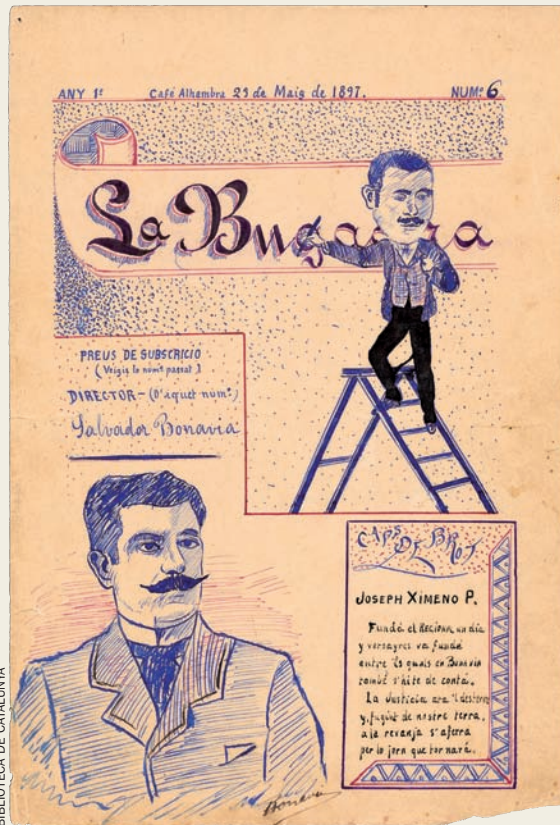
A més, el propietari i redactor de la revista *La Tomasa*, Ramon Estany, va despatxar Ferrer i Codina, que n'era el director, perquè volia publicar notes anònimes contra Ximeno Planas.

Ximeno Planas escrivia per exemple a l'article que, un dia, a Ferrer i Codina li podrien dir: "Ep mestre, del nostre públic no se'n burla ningú... Ja hi ets de més, no és just que el jornal pagui tas usurpacions amb los diners que ha guanyat legalment amb la suor del seu front."

Denunciat per injúries.

L'article va ser considerat injuriós i calumniós per Ferrer i Codina, i va decidir portar-lo als tribunals. Això no va pas desanimar Ximeno Planas, que es dedicà a descobrir i denunciar més plagis en l'obra del denunciant.

Però el jutge va admetre la querella i el 5 de novembre de l'any següent,

La Bugadera, revista manuscrita satírica de periodicitat irregular, dirigida per Salvador Bonavia i apareguda entre el 1897 i el 1901, homenatja el desterrat Ximeno Planas, amb un dibuix i un poema, al número del 23 de maig del 1897.

1896, va tenir lloc a la sala segona, secció criminal, de l'Audiència de Barcelona, el judici oral contra Ximeno Planas instat per Ferrer i Codina. Molts diaris van cobrir la sessió i *Lo Teatro Regional* va reproduir les intervencions senceres: sis pàgines de la revista, amb la portada inclosa.

El famós escriptor i advocat Conrad Roure defensava Ximeno Planas i l'advocat Emili Daura exercia l'acusació. Com diria *La Vanguardia*, entre els testimonis hi havia "conocidos literaros catalanistas".

El president del tribunal, César Hermosa, preguntà a Ximeno si era autor de les frases i paraules despectives que el denunciant considerava injurioses, com ara "plagiar", o dir-li que "amb això de tenir vergonya se n'ha de venir de mena", a la qual cosa Ximeno respongué afirmativament. Però no ho va fer pas a la pregunta: "Se declara autor del delictes d'injúries?"

La confessió més interessant la va aportar el denunciant. Va dir que havia comprat els drets de traducció de *Les Vacances du Mariage* i llavors Conrad Roure li va preguntar com és que no ho hagués dit. La resposta va provocar remor i rialles entre el públic. "Perquè crec que el meu arreglo és millor."

L'acusació, intel·ligentment, va deixar de banda la qüestió del plagi, i es va centrar en les expressions recollides en l'article, per les quals sol·licitava sis anys de desterrament per a Ximeno Planas. Conrad Roure va parlar del cas en el seu conjunt i va dir que Ferrer i Codina no es podia considerar injuriat per haver estat anomenat plagiar. ➤

I també ha passat per malla als qui han llegit *Sant Hilari Sacalm, capital de les Guillerries* (1976), d'Antoni Pladevall i Àngel Serradesanferm, perquè la bibliografia dóna a entendre que la revista sempre va portar el subtítol "periòdic d'informació comarcal".

Tampoc no s'ha estudiat des del punt de vista literari. Com deia Narcís Figueres al capítol dedicat a la Selva de l'*Atles literari de les terres de Girona* (2003), "a Sant Hilari aparegueren *Lliroia* o *L'Estiuada*, que són una font de

múltiples produccions literàries encara no estudiades amb detall".

Col·laboradors. Van col·laborar en *L'Estiuada* molts més polítics destacats, com ara Domènec Martí i Julià (Barcelona, 1861-1917) nacionalista radical, president de la Unió Catalanista, en diverses ocasions. I Joan Garriga i Massó (Barcelona, 1871-1956), que llavors era diputat per la Seu d'Urgell, per Solidaritat Catalana. Tots ells, estiuejants a Sant Hilari.

De Sant Hilari trobem un jove Frederic Culi Verdager (Sant Hilari Sacalm, 1890 - Barcelona, 1960), especialista en dret municipal, i l'escriptor Anton Busquets i Punset (Sant Hilari Sacalm, 1876 - Calders, Bages, 1934), l'amic d'Eduard Girbal Jaume (autor de *La tragèdia de cal Pere Llarg*).

L'advocat, historiador i polític Francesc Carreras i Candi (Barcelona, 1862-1937), un altre estiuejant il·lustre, hi va publicar alguns dels capítols inèdits del llibre *Notes històriques de Sant*

EL TEMPS

El setmanari *L'Aureneta* va fer costat al plagiar Josep Ferrer i Codina i li va publicar el plagí encobert, *La Suripanta*.

➤ La sentència, que només va tenir en compte el contingut de l'article, sense pronunciar-se sobre l'originalitat de l'obra, va ser favorable a Ferrer i Codina, i Ximeno Planas va ser condemnat a la meitat del desterrament demanat per l'acusació. L'acusat hi va recórrer en contra al Tribunal Suprem.

La vista es va celebrar a Madrid el 13 d'abril del 1897. García Prieto, advocat defensor de Ferrer i Codina, va dir que era un home, ja d'edat avançada,

que havia escrit més de quaranta obres per al teatre català, i que lluitava al pit una condecoració de Carles III. Sobre *La Suripanta* va dir que no era un plagí, sinó una obra "tomada del francès".

El mes de maig, el Suprem va ratificar la sentència de l'Audiència de Barcelona. Tot seguit, una llarga llista d'autors teatrals, entre els quals hi havia els més prestigiosos del país, van promoure una campanya en favor del condemnat, al mateix temps que s'obria una subscripció popular per a afrontar la ruïna en què quedava la seva família.

Homenatges. El 22 de maig es va celebrar al teatre Principal una sessió benèfica en homenatge al crític condemnat, amb representacions d'obres de Vidal i Valenciano i Pitarra i un concert de la Banda de la Casa de Caritat. Ximeno va ser obligat a sortir a l'escenari repetides vegades, enmig de l'aplaudiment enfervorit del públic.

A la crònica anònima publicada per *La Vanguardia*, s'hi podia llegir que a les manifestacions de simpatia que havia rebut Ximeno "unimos ahora la nuestra".

Per la seva banda, *Lo Teatro Regional* publicava el 22 de maig un número extraordinari en honor de

Ximeno, on trobem moltes de les firmes més granades de l'època, com ara Eduard Vidal i Valenciano, Josep Roca i Roca, Joan Maragall, Emili Guanyabens, Ignasi Iglésias, Masó Torrents, Conrad Roure, Josep Feliu i Codina, Joan Pérez Jorba, Emili Vilanova, Valeri Serra Boldú i Busquets i Punset, entre molts més. Alguns dels textos tenen forma de poema. La comissió organitzadora dels actes d'homenatge hi diu que no ha estat possible de publicar tots els originals rebuts, alguns dels quals apareixeran en números posteriors.

Cal tenir en compte que la revista era també editora d'una col·lecció, la biblioteca "Lo Teatro Regional", en què van aparèixer obres, a més de Ximeno Planas mateix, de Conrad Roure, Feliu i Codina, Pelai Briz i Víctor Balaguer, entre més.

La denúncia de més plagis continuà a la revista, en absència de Ximeno. I ara al *Diccionari de la literatura catalana* —que, d'una altra banda, s'oblida d'ell, com fa la *Gran Enciclopèdia Catalana*— podem llegir que Ferrer i Codina sovint signà com a obres pròpies adaptacions d'obres franceses i castellanes, fins que el descobriment d'aquest frau promogué un considerable escàndol en el món teatral del moment i un debat sobre la incorporació d'obres foranes.

Hilari Ça-calm, que *L'Estiuada* va fer editar sota el seu segell a Barcelona, el 1911.

Ximeno Planas va escriure a diverses personalitats perquè li enviessin articles de col·laboració i va obtenir respostes afirmatives de mossèn Antoni M. Alcover, Ivan l'Escop, el meteoròleg Eduard Fontserè, Joaquim Folch i Torres, Antoni Rovira i Virgili i Anton Grier. El periodista Pelegrí Llangort (Barcelona, 1875-1956), membre de la Unió Catalanista, exiliat uns quants anys a França, hi envià un article des de l'altra banda de la frontera.

De Girona, hi trobem Joaquim Pla i Cargol (Girona, 1882-1978), autor de llibres de text.

També hi col·labora Eduard Escalante (València, 1854-1921), que hi estiuéja una vegada. Ho llegim a *L'Estiuada* del 16 de juliol del 1909: "Se troba estiuéjant a l'Hotel Martin, en companyia de les seves distingides filles, el notable escriptor valencià Don Eduard Escalante."

No hi podien faltar capellans, com ara Ramon Corbella i Llobet (Vallfogona de Riucorb, Segarra, 1850 - Vic, 1924), format al seminari de Vic, que s'havia allistat a l'exèrcit carlí.

O bé Ignasi Rovira i Coll, de Sant Hilari, el seminarista que va rebre mossèn Verdager l'estiu l'any 1899, quan va visitar el bisbe Morgades a Sant Hilari per a reconciliar-s'hi.

La vida estiuenca. La revista tenia una secció de "Noves", moltes de les quals feien referència a les activitats relacionades amb la colònia estiuenca, que sovint celebrava festes, balls i concerts, de matí i de vespre, a tot de cafès i terrasses. Fins i tot publicaven llistes dels estiuéjants que hi arribaven. A vegades recollien alguna queixa, com el fet que l'equipatge arribava l'endemà, en transport a banda. *L'Estiuada* també considerava interessant de publicar la quantitat de xais sacrificats a l'escorxadador, molt superior a la de vedells i bous.

Si hi havia notícies referides al moviment catalanista nacional, provinents de Barcelona, també les divulgaven.

1. Coberta de l'àlbum de l'Hotel Martin, de la Font Picant de Sant Hilari Sacalm, publicat l'any 1900. Al seu moment era l'hotel més modern del país. **2.** Sortida del cotxe de cavalls que portava els clients de l'Hotel Martin fins a l'estació de tren d'Hostalric, un viatge de tres hores. Fotografia de l'àlbum de l'establiment. **3.** La font Picant, o font de Sant Josep, la que va donar la fama a Sant Hilari. Els metges recomanaven que abans d'esmorzar s'hi anés a beure. Imatge de l'àlbum de l'Hotel Martin. **4.** Entrada principal i terrassa de l'Hotel Martin. Asseguts als bancs, els homes llueixen barrets de tota mena. Àlbum de l'hotel. **5.** Sala de festes, de banquets i de descans de l'Hotel Martin. Servia també per a ampliar la capella del costat, quan anava molta gent a missa. Àlbum de l'hotel.

La publicitat era primer la dels hotels: Martin, Espanya –on es va hostatjar mossèn Verdaguer–, Suïss, Oriental, és a dir, noms coneguts d'hotels barcelonins.

I després la dels establiments comercials, des de sabateries a confiteries, amb l'habitual anunci de can Ximeno. També els horaris i preus del servei d'autobusos de la Hispano-Hilarienca, empresa local

nascuda gràcies a l'impacte turístic, que primer feia el servei fins a Arbúcies i Hostalric, on es podia enllaçar amb el tren, cap a Barcelona, o cap a Girona; i després arribà fins a Barcelona.

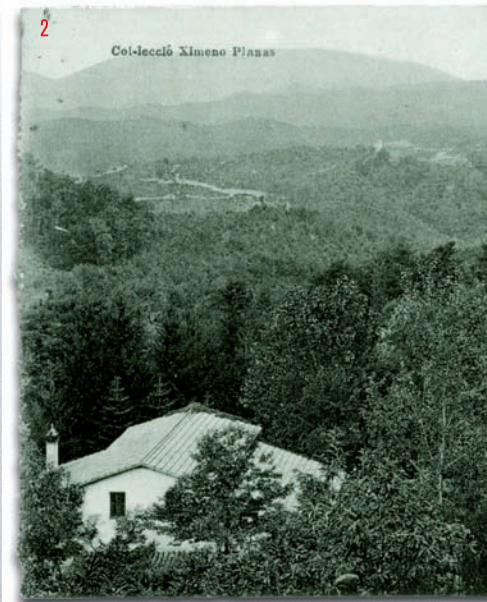
'Lliroia'. L'any 1922, quan ja en feia vuit que havia deixat de sortir *L'Estiuada*, Ximeno Planas fundà un altre setmanari, aquest sí, específicament li-

terari i estiuenc, i de no tanta ambició, *Lliroia. Setmanari estiuenc*. Fa servir per títol un localisme, el nom santhilarenc de la flor de la ginesta, segons el filòleg Francesc Danés, nom que va emprar Verdaguer i amb què Busquets i Punset havia titulat el seu primer llibre, editat a la impremta Bonet de Ripoll, d'on era la mare. La revista apareixerà només dos estius.

Les pàgines de *Lliroia* mostren la força de l'estiuenc. La llista del "moviment de forasters" és molt llarga, com també la "d'habitacions moblades disponibles" que formen part dels hostatges de la temporada.

Ximeno Planas utilitza la revista per a fer una de les campanyes que

L'aigua de la font Picant de Sant Hilari Sacalm es venia embotellada a les farmàcies i era, a final del segle XIX, la més famosa del país

promou, la subscripció popular per a acabar el campanar, campanya que es resolrà amb èxit: les obres del cloquer s'inauguren l'agost del 1922, amb una gran celebració.

Entre els qui hi col·laboren, hi trobem Josep Asmarats, un comediògraf barceloní prolífic que el 1916 havia publicat un *Aplec de cançons catalanes de Sant Hilari dedicades a la colònia estiuenca*. Asmarats va canviar les lletres de cançons populars i les va adaptar a l'ambient de Sant Hilari, amb caire satíric bonhomíus.

Per la seva banda, Ximeno Planas escriu i publica una *Auca de un forastero en San Hilario*, el 1919.

L'aigua. Un anunci aparegut a la premsa el 1897 mostra la fama excepcional de l'aigua de Sant Hilari, i explica l'èxit que té com a centre d'estiu: l'anunci de les aigües de hotel d'Argentona. Detalla els serveis de l'hotel i hi afegeix les propietats que tenen les aigües del poble —guareixen totes les malalties digestives— i per a demostrar-ho assegura que “són bastant semblants a les tan celebrades de Spa (Bèlgica), Vichy (França) i Sant Hilari”.

Aquell final de segle XIX les aigües de Sant Hilari, especialment les de la font Picant, eren molt famoses perquè s'embotellaven i es venien en farmàcies.

En aquell temps, prendre les aigües eren beure'n sovint i hostatjar-se en un

hotel des del qual hom pogués anar-hi o bé a peu o bé amb cotxe de cavalls. I, a diferència dels balnearis amb banys termals, on les estades han de ser relativament curtes, en aquests hotels podies fer-hi estada tot l'estiu. D'aquí va venir l'èxit de l'hotel de la font Picant de Sant Hilari, i, a partir d'aquí, tots els que s'hi obren.

El metge Josep Grivolosa estudia i analitza per primer cop les aigües de

Sant Hilari el 1779 i un segon metge, Francesc de Paula Poudevila, ho fa també el 1874. De les dues anàlisis es dedueix que l'aigua és bona per a orinar i pair bé, és a dir, per a evitar les pedres, les retencions d'orina, l'hepatitis, la gota, els vertígens, els mareigs, els vòmits i fins i tot el mal veneri.

L'hotel. L'any 1881 es construeix l'hotel de la font Picant, primer conegut com l'Establiment. Víctor Balaguer hi va el 1891 i ho explica a *La Vanguardia*, en una sèrie de cinc extensos articles titulats “En S. Hilario Sacalm” —més publicat per a la població—, que es convertiran en el llibre *Al pie de la encina: historias, tradiciones, y recuerdos*. Quan el 1898 Balaguer en publica la segona edició, l'Establiment ha passat a dir-se Hotel Martin, el nom, diu, del seu director.

En efecte, els amos de l'Establiment arriben a un acord amb Martin Pagès, el del prestigiós restaurant Martin de Barcelona, de cuina francesa —els barcelonins el coneixien per *can Martenc*— per a batejar-lo amb el nom *Hotel Martin* i ampliar-lo.

La primera fase de l'ampliació s'enllestí el 1893. El juny d'aquell any se n'inauguren les reformes amb l'assistència de molts càrrecs provincials, metges i farmacèutics de Barcelona i una *nodrida* representació de la premsa de Barcelona, Girona i Madrid, a més d'un representant d'*El Sabadellès*, fet

EL T. V. — 4557 - S. HILARI SACALM. Vilaveçchia. Passeig del Bosch de Vilaveçchia, de Sant Hilari. Col·lecció Ximeno Planas.

que indica l'interès de la gent benestant de Sabadell per aquesta població de les Guïlleries.

El 1900 l'Hotel Martin ja pot exhibir tota la fastuositat i edita un luxós *Album-recuerdo de las aguas medicinales de San Hilario Sacalm. Hotel Martin*, que ofereix als seus clients.

S'hi explica amb detall les propietats de l'aigua i les característiques de l'hotel, amb fotografies de l'interior, i de les fonts del voltant. Un cronista hi relata el viatge des de Barcelona: tren fins a Hostalric, i, després, tres hores amb cotxe de cavalls fins a Sant Hilari, amb canvi de cavalls a Arbúcies. I descriu la impressió que li farà l'hotel.

No s'oblida d'esmentar que la vegetació que envolta les fonts és propícia al festeig: a la foto corresponent, els dos enamorats es donen la mà, però no estan sols: dues espelmes —amigues, o germanes, de la noia— els segueixen. Les famílies que triaven l'hotel sabien que els seus fills hi podrien trobar bons partits, fer-hi bons casaments.

També cal no oblidar la religió. L'hotel té una magnífica capella i, per sort, aquell 1899 que es prepara l'àlbum, el bisbe Morgades —ja nomenat bisbe de Barcelona, després d'haver-ne estat de Vic—, un estiu més, hi ha passat uns dies, i es retrata amb els estadants de l'hotel.

El bisbe Morgades, de canonge —és a dir, els anys 50—, estiuava a l'hotel Gusi de Ribes de Freser i prenia l'ai-

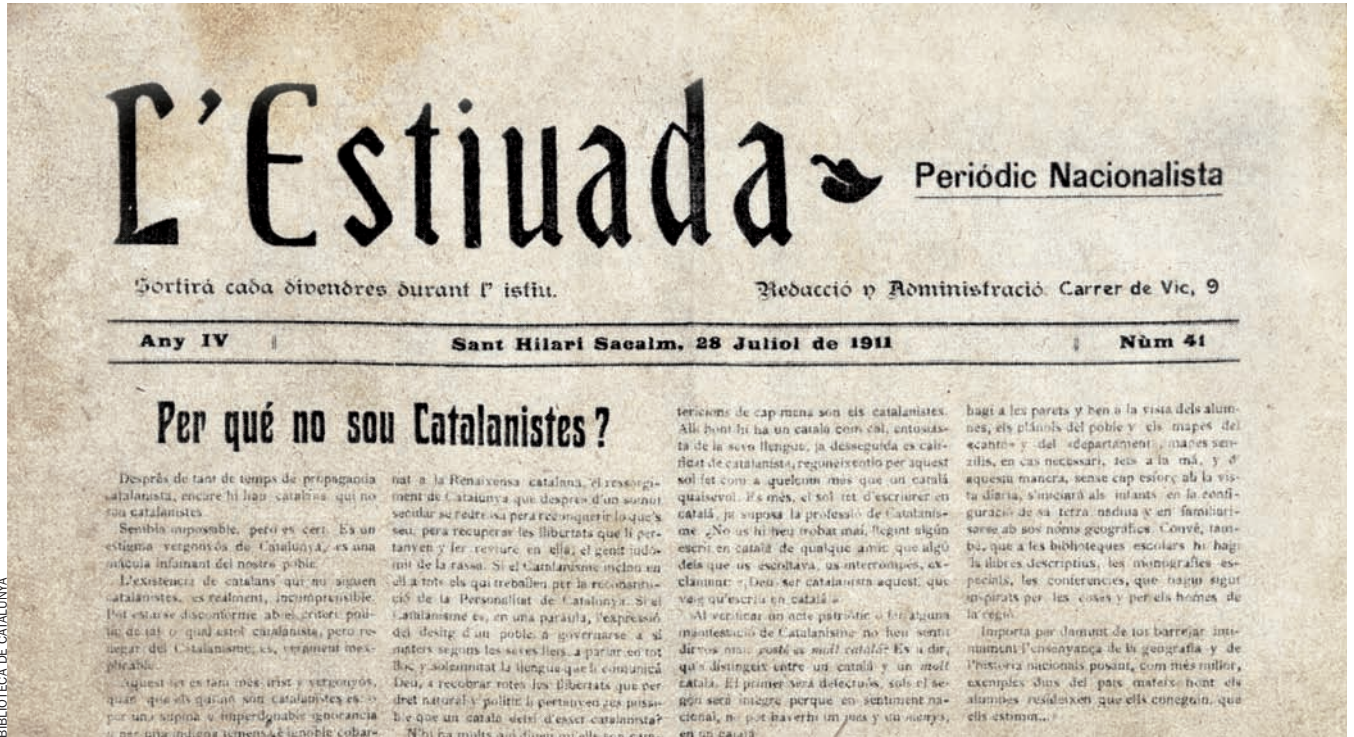

1. 1915. Els automòbils de la Hispano-Hilariencia fan una parada a la Pedra Llarga, poc abans d'arribar a Sant Hilari, perquè Ximeno Planas els immortalitzi en una postal. **2.** El Casal de Vilaveccchia, obra de l'arquitecte E. Sagnier Vilaveccchia. El bisbe Josep Morgades hi va ser acollit l'estiu del 1899, i hi va rebre mossèn Cinto. Col·lecció Ximeno Planas. **3.** Carruatges per a anar a la font Picant. L'Hotel Espanya, avui inexistent, va hostatjar Jacint Verdaguer quan el 31 d'agost del 1899 va anar a Sant Hilari per a reconciliar-se amb el bisbe Morgades. Postal del 1900 de la col·lecció Mauri. **4.** Postal de la font de can Gambada, de Sant Hilari. Pertany a la col·lecció de postals editades per J. Ximeno Planas, el creador de *L'Estiuada*.

Sant Hilari Sacalm va arribar a tenir una vintena d'hotels i les cases particulars hi allotjaven també turistes. Ara tot això és un record

gua de la vall. De tornada a Barcelona s'hostatjava a la fonda que el seu amic Josep Roig i Pladevall, antic compta-

ble del Gusi, havia obert al carrer de la Fontviva de Ripoll, la primera amb caràcter modern de la vila.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

L'Estiuada es va subtitular "Periòdic nacionalista" a partir del 1909. L'any 1911 es demanava com podia ser que hi hagués catalans que no fossin catalanistes.

Per qué no sou Catalanistes?

Després de tant de temps de propaganda catalanista, encara hi han catalans que no són catalanistes.

Sembla impossible, però és cert. És un estigma vergonyós de Catalunya, és una ofensa infamant del nostre poble.

L'existència de catalans que no siguin catalanistes, és realment, incompreensible. Pot estar-se disconforme amb el criteri polític de tal o qual altre catalanista, però respectar del Catalanisme, és, verament inextinguible.

Aquest ser es tan més trist i vergonyós, quan que els que són catalanistes es troben per una supina i imperdonable ignorància o per una indiana temença i ignoble cobard

nat a la Renaixença catalana, el ressorgiment de Catalunya que després d'un sonori secular se centrava per aconseguir lo que's seu, per recuperar les llibertats que li pertanyen i fer revivir en ella, el geni indomitable de la rassa. Si el Catalanisme inclou en ell a tots els qui treballen per la reconstrucció de la Personalitat de Catalunya. Si el Catalanisme és, en una paraula, l'expressió del desig d'un poble a governar-se a si mateix segons les seves lley, a parlar en tot llibre, y solament la llengua que li comunica Déu, a recobrar totes les llibertats que per dret natural y polític li pertanyen i és possible que un català deixi d'esser catalanista? N'hi ha molts, an' d'uns m'altres, an' d'uns

terrencions de cap mena son els catalanistes. Allí hont hi ha un català com cal, entosiasat de la seva llengua, ja desseguida es castrifit de catalanista, reguixentotlo per aquest sol fet com a quelcom més que un català qualsevol. I a més, el sol fet d'escriure en català, ja suposa la professió de Catalanisme. No us hi heu trobat mai, llegint algun escrit en català de qualque autor que algú dels que us escoltava, us interrompes, exclamant: "Deu ser catalanista aquest, que veig qu'escrita en català".

Al verificar un acte patriòtic o fer alguna manifestació de Catalanisme no heu sentit dirvos mai: "pobte es molt català"? És a dir, que's distingeix entre un català y un molt català. El primer serà defectuós, sol el segon serà íntegre, perquè en sentiment nacional, no pot haverhi un més y un menys, en un català.

hagi a les parets y ben a la vista dels alumnes, els plànols del poble y els mapes del «cantó» y del «departament», mapes senzills, en cas necessari, teus a la mà, y d'aquesta manera, sense cap esforç ab la vista d'altre, s'incorpari als infants en la configuració de sa terra, i ndia y en familiaritzar-se ab sos noms geogràfics. Convé, també, que a les biblioteques escolars hi hagi de llibres descriptius, les monografies especials, les conferències, que hagué sigut inspirats per les coses y per els homes de la regió.

Importa per damunt de tot barrejar íntimament l'ensenyança de la geografia y de l'història nacionals posant, com més millor, exemples durs del país mateix hont els alumnes resideixen que els coneixin, que els estimin...

Pocs anys després, Roig i Pladevall va obrir fonda a Sant Hilari, “on llavors començava d’afluir-hi immensa gentada”, recordaria (*La Creu del Montseny*, 1 d’octubre del 1899), i “tingué l’honra de poder hostatjar de nou el doctor Morgades que en companyia de Josep Maria Serra venia a prendre aquelles sanitoses aigües”.

La darrera pàgina de l’àlbum de l’hotel recorda que el Restaurant Hotel Martin, el més cèntric de Barcelona, situat al número 5 de la Rambla del Centre, davant el Liceu, bo i compartint els baixos amb la llibreria Verdaguer, és una sucursal de l’Hotel Martin de Sant Hilari: rep tots els encàrrecs referents a aquest establiment i despatxa els bitllets dels cotxes –llavors, de cavalls, encara– que fan el servei d’Hostalric a l’Hotel Martin.

És a dir, que el dia que anaven al Liceu, o a menjar a can Martin, la gent benestant podia encarregar plaça al Martin de Sant Hilari.

Com deia la publicitat de l’àlbum, el restaurant era de cuina excel·lent, i especialitzat en el servei de banquets. Els clients de l’hotel de Sant Hilari tindrien, per tant, garantida, una bona taula.

Josep Maria de Sagarra ho descobrí el 1912, quan tenia divuit anys. Aquell any va obtenir el tercer accésit a la Viola d’Or i d’Argent. La nit de la festa, el primer diumenge de maig, es va celebrar al Restaurant Martin i aquell va ser el primer banquet d’intel·lectuals famosos al qual assistia. A les seves *Memòries* parla amb nostàlgia d’aquella nit, i recorda amb admiració el vell Martin, un francès adaptat al nostre país, sense comentar que també tenia un hotel a Sant Hilari.

El restaurant va poder especialitzar-se en banquets, molt freqüents a l’època, quan l’any 1881 va ampliar-lo fins al primer pis, que va ser decorat amb pintures de Josep Llovera, pintor reusenc d’èxit.

Quan Teodor Llorente va visitar Barcelona la primavera del 1882, els escriptors i poetes catalans, amics seus, el van obsequiar amb un dinar de comiata a can Martin.

Per desgràcia, cap memorialista o novel·lista tan important com Sagarra –cap Narcís Oller, Marià Manent, Santiago Rusiñol o Maurici Serrahima, per exemple– no va anar a estiuajar ni a l’Hotel Martin de la font Picant ni a Sant Hilari, i la població no ha pogut ser immortalitzada per la literatura que compta. Víctor Balaguer, tot i la seva importància com a motor de la Renaixença, escrivia en castellà i no el lleix ningú.

Afegit això a la decadència de Sant Hilari com a lloc d’estiuatge, l’oblit s’ha reforçat amb un altre oblit, el del paper de l’estiuatge en la Renaixença, al costat de l’excursionisme, els Jocs Florals, el cant coral o la sardana.

Els primers estiuajants es converteixen en els primers propagadors de la doctrina autonomista, diu el polític de la Lliga Joan Ventosa i Calvell, a ‘L’Estiuada’

Lluís Bonada